

Některé problémy institutu právní moci v civilním procesu

JINDŘICH HRDLIČKA

Problematika právní moci v civilním procesu byla již předmětem nemála zkoumání procesualistů socialistických i kapitalistických právních řádů, a to i u nás, i když zde poměrně málo častého. Tento zájem je celkem pochopitelný jednak vzhledem k významu tohoto právního institutu, jednak se zřetelem na množství otázek časti velmi sporných, jež se při hlubším rozboru objevují jak z hlediska konkrétní úpravy, tak při pohledu ryze teoretickém, který ovšem může mít svůj význam při úvahách o vhodnosti té které právní úpravy, tedy i de lege ferenda.

O významu tohoto institutu nazývaného u nás (ale i např. v Polsku a v německých procesních rádech) právní mocí (na rozdíl od sovětské procesualistiky, kde ve shodě s dikcí zákona je vžit termín zakonnaja sila), není třeba se mnoho šířit. Je obecně uznáván, čehož nejpádnějším dokladem je skutečnost, že s ním jako nezbytným předpokladem stability právních vztahů počítají a jej upravují snad všechny moderní právní řády, ačkoliv jeho existence není pojmově nezbytnou součástí kteréhokoliv procesu, nýbrž jen otázkou účelnosti. Tím ovšem nikterak nezastíráme známou skutečnost, že právní moc rozhodnutí je zároveň zúžením možnosti nápravy nesprávného rozhodnutí. Rozpor mezi požadavkem stability právních vztahů sledovaným institutem právní moci na jedné straně a požadavkem maximální záruky spravedlivého rozhodnutí není však předmětem této studie. Jen na okraj poznamenáváme, že se neztotožňujeme s těmi pesimisty, kteří možnost jedině správného rozhodnutí považují za iluzi.¹⁾

Při zajišťování požadavku právní jistoty, zdůrazněného i v usnesení XIV. sjezdu KSČ, má, pokud jde o občanskoprávní vztahy (v širším smyslu tj. včetně rodinných, pracovních a družstevních) institut právní moci prvořadý význam. Proto snad je vhodné podrobit rozboru některé problémy kolem něho se vynořující, jimž se dosud u nás takového rozboru nedostalo nebo nikoliv v potřebné míře. Skrývá to sice v sobě nebezpečí ne zcela uceleného pohledu na zkoumaný institut, limitovaný rozsah práce však

¹⁾ Viz např. Kaarlo Makkonen: Zur Problematik der juristischen Entscheidung, Turku 1965, zejm. § 10 B Das Problem der einzig-richtigen Entscheidung.

k tomu nutí a autor se vynasnaží vybrané problémy zkloubit v jednotný celek úvodní kapitolou věnovanou pojmu právní moci i stálým zřetelem k její podstatě.

I.

V dalším výkladu budu vycházet z tzv. procesní teorie právní moci, která jak se zdá, nabyla definitivně převahy nad tzv. materiální teorií právní moci, a to nejen v socialistické ale i buržoazní procesualistice.²⁾

Podstata této teorie je v tom, že účinky právní moci omezuje výlučně na oblast procesního práva, kdežto zastánci materiální teorie je rozšiřují i na oblast práva hmotného. Toto rozdílné pojetí obou teorií nemá ovšem nic společného s rozdíly, které se vyskytují u stoupenců teorie procesní, pokud jde o to, zda je správné rozeznávat dva samostatné druhy právní moci tj. právní moc formální (někdy zvanou i procesní) a právní moc materiální (věcnou, obsahovou) či zda máme co činit toliko se dvěma stránkami téhož právního institutu tj. stránkou formální a stránkou materiální. Nežli vyslovíme svůj názor (již dříve jinde zastávaný)³⁾ je vhodné poznamenat, že i zastánci názoru o dvou samostatných druzích právní moci⁴⁾ připouštějí, že oba jsou v nerozlučném vztahu.

Mám zato, že ke správnému řešení otázky nás může dovést jedině ujasnění podstaty právní moci, toho že však se nedobereme, aniž bychom zkoumali účel tohoto institutu, o němž jsme řekli, že není jevem v procesu pojmově nezbytně nutným, nýbrž diktovaným toliko ohledy účelnosti. Vycházíme především z toho, že cílem sledovaným zavedením právní moci je zajištění bezpečnosti či stability právních vztahů zjištěných popř. založených soudním rozhodnutím. Tohoto cíle se má dosáhnout tím, že obsah soudního rozhodnutí se stane zásadně nezměnitelným. To je tedy vlastní podstata právní moci. To co zastánci dvou samostatných druhů právní moci nazývají právní mocí formální, není nic jiného nežli předpoklady, za nichž se dosahuje zmíněného cíle, tj. zásadní neměnitelnosti obsahu soudního rozhodnutí.⁵⁾ Není tedy podle mého názoru dostatečného důvodu pro to, abychom ze skutečností, které jsou toliko předpokladem nastoupení účinků, v nichž je vlastní podstata právní moci, vytvářeli samostatný právní jev. Zdá se správnějším dívat se na obojí jako na dvě stránky téhož jevu. Ostatně mám za to, že spor v této otázce není příliš závažný a lze jej redukovat na rozpor v odlišném označení téže věci.

²⁾ O teoriích právní moci srov. obsáhlou studii Jos. Macura: Teorie právoplatnosti civilních soudních rozhodnutí, Právnické štúdie č. 1/70, str. 57–106.

³⁾ Občanské právo procesní. Praha 1968, str. 245–246.

⁴⁾ Např. Rosenberg–Schwab: Zivilprozessrecht, München 1969, str. 791, ale i polská procesualistika, srov. W. Siedlecki: Zarys postępowanie cywilnego 1966, str. 327.

⁵⁾ To ostatně vystihl správně již Hellwig, když v práci Wesen und subjektive Begrenzung der Rechtskraft, str. 7, napsal, že hovoříme-li o formální právoplatnosti rozsudku, máme na mysli jen předpoklady, na nichž je závislý vznik účinků, kterými se rozhodnutí vyznačuje.

Je však potřebí vyložit přesněji, v čem tedy podstata právní moci záleží. V literatuře se setkáváme s řadou pokusů o vymezení pojmu právní moc, jímž všem je společné, že vycházejí z toho, že tento pojem lze vymeziti zjištěním vlastností pravomocného rozhodnutí, a to zpravidla několika takových charakteristických vlastností. Gurvič, když v článku *Objazatělnost i zakonnaja sila suděbnogo rešenija*⁶⁾ informuje o rozdílných názorech sovětských autorů o povaze právní moci soudního rozhodnutí, zjišťuje, že někteří připisují pravomocnému soudnímu rozhodnutí tři takové vlastnosti tj. nenapadatelnost, výlučnost a vynutitelnost, jiné vedle toho ještě závaznost a prejudiciálnost. S rozdílností názorů o tom, které vlastnosti dodávají rozhodnutí povahu rozhodnutí pravomocného, se však setkáváme i jinde, zejména u procesualistů západoněmeckých.

Použijeme-li při zkoumání shora uvedených vlastností považovaných za charakteristické pro pravomocné rozhodnutí metody eliminační, dospějeme k následujícím závěrům: Především vyloučíme z hořejšího výčtu (shodně s Gurvičem) vynutitelnost, tj. naši vykonatelnost, neboť tu jde o samostatnou od vlastností pravomocného rozhodnutí odlišnou vlastnost rozhodnutí, Nejsou jí nadána všechna pravomocná rozhodnutí, nýbrž jen taková, která mají vynutitelný (vykonatelný) obsah, tedy nikoliv rozhodnutí toliko deklaratorní a naopak ne vždy je podmínkou vykonatelnosti rozhodnutí jeho právní moc (u rozhodnutí vykonatelných předběžně tj. již předtím, než nabyla právní moci).

Zkoumáme-li další dvě uváděné vlastnosti tj. nenapadatelnost a výlučnost, shledáme, že oběma je sledován shodný cíl, i když se k němu má dospět pokaždé jinou cestou. Tímto cílem je nezměnitelnost rozhodnutí, již se dosahuje jak tím, že je vyloučena přípustnost jeho napadání — přesněji zásadně vyloučena, tj. napadání řádnými opravnými prostředky, tak tím, že pravomocné rozhodnutí je výlučné, což znamená, že nesmí být o věci pravomocně rozhodnuté rozhodováno, popřípadě vůbec jednáno znova.

Zbývá nám tedy závaznost, neboť prejudiciálnost rozhodnutí není nic jiného než jeho závaznost v jiném procesu. Třeba tedy objasnit vztah této vlastnosti pravomocného rozhodnutí ke druhé zbývající jeho vlastnosti, totiž k nezměnitelnosti. Rozhodně se nebudeme dívat na (zásadní) nezměnitelnost pravomocného rozhodnutí jako na požadavek samoučelný. I když nelze popřít, že je i výrazem autority jednotné vůle státní moci a nelze přehlížet ani praktickou stránku věci, tj. snahu zabránit, aby touž věcí se musil státní orgán opětovně zabývat, hlavní účel, sledovaný zásadní nezměnitelností rozhodnutí, je zabezpečit jistotu v právních vztazích, čehož se dociluje jeho závazností. S požadavkem zabezpečení právní bezpečnosti by se totiž nesnášel stav, který tu byl, nebýt zásadní nezměnitelnosti pravomocného rozhodnutí. Tu pak obě vlastnosti, závaznost a nezměnitelnost v dialektické jednotě vytvářejí záruky, že obsah rozhodnutí bude trvale závazný a tím představovat spolehlivý základ jistoty právních vztahů, o nichž

⁶⁾ Sov. gosud. i pravo č. 5/1970, str. 37 a násl.

se rozhodnutí vyslovilo. Je tedy třeba obě uvedené vlastnosti považovat za nezbytné pojmové znaky rozhodnutí, které je pravomocné.

Toto vymezení však potřebuje ještě doplnit ve dvou směrech. Především mohlo by být pochybné, zda by nebylo přesnější mluvit místo o nezměnitelnosti o nenapadatelnosti. Náš — ale i jiné — civilní procesy znají totiž případy, kdy zákon připouští změnu popř. zrušení pravomocného rozhodnutí, tedy zbavuje je i jeho závaznosti, ačkoliv je nelze napadat řádným opravným prostředkem.

Je tomu tak např. u rozsudku vyslovujícího zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům. Jestliže se později ukáže, že pro to nebyly podmínky (§ 190 o. s. ř.), nebo u rozsudku, jímž byl někdo prohlášen za mrtvého, jestliže soud zjistí, že ten, kdo byl prohlášen za mrtvého, je živ (§ 199 o. s. ř.) nebo u rozhodnutí státního notářství o dědictví, zjistí-li se dodatečně, že zůstavitel žije (§ 46 not. ř.). Tyto případy však nejsou nic jiného než nezbytné průlomy do právní moci, jak je představují i mimořádné opravné prostředky, připuštěné právě do rozhodnutí pravomocného. Stejně tak jako možnost změny (zrušení) pravomocného rozhodnutí v důsledku mimořádného opravného prostředku nevyvrací závěr, že nezměnitelnost je pojmovým znakem právní moci, nemohou jej vyvrátit ani jiné případy průlomu do právní moci. Krom toho dochází ve zmíněných případech ke změně rozhodnutí právě teprve potom, kdy rozhodnutí právní moci již nabylo.

Je však třeba se vypořádat ještě s další námitkou, kterou lze vyjádřit otázkou: Jestliže závaznost považujeme za *essentiale* pojmu právní moci, jak je tomu v případě rozhodnutí, u nichž vzhledem k jejich obsahu otázka závaznosti nepřichází v úvahu? Tu však je třeba nejprve se tázati. Existují vůbec taková rozhodnutí? Rozhodnutí soudu je svou povahou projevem vůle, ovšem nikoliv vůle jakékoliv a jakýmkoliv projevem vůle, nýbrž autoritativním tj. závazným projevem vůle státní moci. To platí i o takových rozhodnutích, u nichž by to při běžném pohledu mohlo být pochybné (a jímž bývá proto někdy schopnost nabýt právní moci upírána). Takovými jsou zejména rozhodnutí, jimiž se upravuje toliko vedení řízení (§ 202 odst. 1 písm. a, OSŘ). Ať vezmeme z množství rozhodnutí toho druhu kterékoliv, nenalezneme mezi nimi takového, jemuž by chyběla povaha závaznosti, ať již vůči účastníkům řízení nebo jiným osobám zúčastněným na řízení či jiným subjektům (něco jiného ovšem je, že jimi není soud, který je vydal, vázán). Tam, kde by tomu tak bylo, např. u opatření soudu sledujících zajištění řádného průběhu jednání a zdárného provedení důkazů, nejde o rozhodnutí v naznačeném smyslu. Je proto přesnější nemluvit tu o rozhodnutích, nýbrž o opatřeních. Nelze pak u nich uvažovat ani o právní moci.

Třeba ještě poznamenat, že pojem závaznost, o jejímž rozsahu a dopadu pojednáme v kapitolách dalších, není totožný s pojmem neodvolatelnosti rozhodnutí, jímž rozumíme stav, kdy soud nesmí již své rozhodnutí odvolat a nahradit jiným čili, kdy je vydaným rozhodnutím vázán (§ 156 odst. 2, § 170 o. s. ř.). Výrazem této rozdílnosti je i to, že časový moment této vázavosti soudu vydaným vlastním rozhodnutím není a nemůže být stejný, jako

u závaznosti rozhodnutí nastalé v důsledku právní moci rozhodnutí. Proto také ani ustanovení zákona (§ 170 odst. 2 o.s.ř.), že soud není vázán usnesením, kterým se upravuje vedení řízení, neznamená, že by takové usnesení nebylo způsobilé nabýt právní moci a toto nemohlo projevit své účinky. Ovšem jen do té doby, dokud nebylo odvoláno, což se může stát i tím, že je nahrazeno jiným.

II.

Jestliže jsme vytypovali závaznost jako jeden z pojmových znaků právní moci, je třeba si ujasnit, v čem je podstata této závaznosti, vůči komu působí, na co se vztahuje a zda účinky závaznosti je nadán celý rozsudek, či jen jeho část (výrok).

Co se prvé otázky týče, je u nás v této věci obecně přijímáno, že závaznost pravomocného rozhodnutí záleží především v tom, že se jím závazně potvrzuje existence či neexistence dosud sporných (pochybných) právních vztahů, popř. se ukládá povinnost plynoucí z těchto vztahů nebo se právní vztahy mění, ruší či zakládají. To bývá označováno jako pozitivní účinky právní moci. Aby tyto účinky pravomocného rozhodnutí nemohly být zmařeny jiným rozhodnutím, to zajišťují tak řečené negativní účinky pravomocného rozhodnutí, záležející v tom, že jakmile bylo o věci pravomocně rozhodnuto, nemůže být projednávána znovu. Takovému chápání účinků právní moci má oporu i ve znění zákona (§ 159 odst. 2 a 3 o. s. ř.), který obě tyto myšlenky (byv ostatně teorií značně ovlivněn) celkem jednoznačně vyjadřuje. Pokud se podle něho závaznost pravomocného rozsudku (a podle § 167 odst. 2 i usnesení) vztahuje i na všechny orgány, je tím podchycena i prejudicialita rozhodnutí, tj. účinek závaznosti pro jiné rozhodnutí, v němž pravomocně rozhodnutá otázka je řešena jako otázka prejudiciální.

Na v podstatě shodném stanovisku stojí i právní věda sovětská, opírající se o znění čl. 15 Základů občanského soudního řízení Svazu SSR a svazových republik, podle něhož pravomocné rozhodnutí je závazné pro všechny státní orgány i občany a další subjekty tam uvedené.

Stejná situace je v Polsku, kde čl. 365 kodeksu postępowania cywilnego stanoví, že pravomocné rozhodnutí váže netoliko strany a soud, který je vydal, nýbrž i jiné soudy a státní orgány a v případech v zákoně stanovených i jiné osoby.

Podstatně jinak je tomu v oblasti západoněmeckého civilního procesního řádu z r. 1877 (ve znění platném ke 12. 9. 1950), jehož ustanovení nedávají přímého podkladu pro chápání účinků právní moci ve stejném smyslu, jak je tomu v oblasti socialistických právních řádů zmíněných států. Závaznost pravomocného rozsudku je tam vykládána dvojím způsobem. Buďto v tom smyslu, že sice pravomocný rozsudek nevyklučuje nové řízení a rozhodnutí, v něm však v důsledku vázanosti nesmí být rozhodnuto v rozporu s dřívějším rozhodnutím pravomocným, nebo v tom smyslu, že pravomocné rozhodnutí vylučuje nové jednání a rozhodnutí o témž předmětu.⁷⁾

⁷⁾ Srov. Thomas-Putzo, koment. vydání civil. proc. řádu, Beck, München, k § 322.

Uvádíme to pro srovnání a možnost docenění přednosti zákonných úprav i výsledků právní vědy socialistických států, jež je dokumentována i tím, že autoři systému západoněmeckého civilního procesu vydaného v r. 1969⁸⁾ zastávají širší pojetí účinků právní moci, nežli je tam obecně uznáváno, spatřující podstatu právní moci v závaznosti obsahu rozhodnutí pro strany, které se jím musí řídit a podle něho se zařídit (ihr nachleben). Přednost našeho chápání, vyjádřeného tak výrazně přímo v zákoně, spatřujeme v tom, že účinky právní moci se nepočnou projevovat teprve tehdy, když věc již jednou pravomocně rozhodnutá, se znovu stane předmětem soudního či jiného řízení, nýbrž hned tím momentem, kdy se rozhodnutí stalo pravomocným. Nepochybně to přispívá nejen ke zvýšení autority soudního rozhodnutí, nýbrž i k větší účinnosti stabilizačního působení právní moci v právních vztazích vůbec.

III.

Neméně závažná a složitá než otázka podstaty závaznosti právní moci, je otázka, vůči komu závaznost působí, jinými slovy, kdo je pravomocným rozhodnutím vázán. Náš obč. soudní řád upravuje věc celkem jednoznačně, když stanoví v § 159 odst. 2, že výrok pravomocného rozsudku je závazný pro účastníky a pro všechny orgány a je-li jím rozhodnuto o osobním stavu, je závazný pro každého. V podstatě shodnou úpravu nalezneme v polském civilním procesu, kde čl. 365 kodexu civilního řízení (z r. 1964) stanoví, že pravomocné rozhodnutí váže netoliko strany a soud, který je vydal, nýbrž i jiné soudy a státní orgány a v případech v zákoně stanovených i jiné osoby. Tento odkaz na jiné případy v zákoně stanovené míří zejména na čl. 435 § 1 stanovící, že v manželských věcech (s výjimkou majetkových) má pravomocný rozsudek účinky i vůči třetím osobám, což podle čl. 435 platí i ve věcech z poměrů mezi rodiči a dětmi. I když se tato ustanovení nekryjí přesně s ustanoveními § 159 odst. 2 našeho OSŘ, neboť někde je jejich dosah širší, jinde naopak užší, jsou obojí výrazem myšlenky, že dosah účinků právní moci nelze v některých případech se zřetelem na povahu rozhodnutí omezovat na účastníky (a soud i jiné státní orgány).

Se situací mnohem méně jasnou se setkáváme např. v civilním procesu západoněmeckém. Civilní procesní řád z r. 1877 nedává na tuto otázku odpověď a ani právní věda nezjednává v této věci jasno. Pokud se týče stran procesu, pokládá se jejich vázanost rozhodnutím za samozřejmou, jinak by také úvahy o vázanosti neměly smyslu, kdyby se nepočítalo se subjektem, který je dotčen. Ostatně zákon rozšiřuje účinky právní moci výslovně i na některé jiné subjekty nežli strany, zejména právní nástupce, ať již univerzální či singulární (§ 325 a násl. CPO). Zákon má ovšem také speciální ustanovení rozšiřující účinnost právní moci za určitých podmínek vůči každému, např. § 636 a) u rozsudku o neplatnosti manželství, nebo § 640 b) v některých vztazích mezi rodiči a dětmi a zbavení svéprávnosti.

⁸⁾ Viz v pozn. č. 4.

O vázanosti soudu pravomocným rozhodnutím jsme mluvili již v jiné souvislosti. Vázanost jiných státních orgánů není přesně stanovitelná.⁹⁾

Zcela jinou se nám jeví situace v procesu sovětském. Čl. 15 Základů obč. soudního řízení Svazu SSR a sovětských republik má toto ustanovení: „Pravomocný rozsudek, usnesení nebo rozhodnutí jsou závazná pro všechny státní úřady, podniky, kolchozy a jiné družstevní nebo společenské organizace, úřední osoby i občany a podléhají výkonu na celém území SSSR.

Závaznost nezabavuje interesované osoby možnosti obrátit se na soud o ochranu práv i zákonem chráněných zájmů, ohledně nichž nebyl spor soudem projednán a rozhodnut.“

Rozdíl mezi koncepcí našeho (a stejně i polského) procesu zdá se na první pohled zcela diametrální. Zatímco náš OSŘ stanoví jako zásadu, že účinky právní moci působí vedle státních orgánů jen vůči účastníkům řízení a jejich rozšíření na jiné osoby (a to bez rozdílu) je výjimka platící jen pro věci osobního stavu (statusové), je podle sovětské úpravy závaznost pravomocného rozhodnutí neomezená, vztahující se na všechny právní subjekty podléhající právnímu řádu státu.

Podrobné zdůvodnění této zákonné úpravy nalezneme v Gurvičově článku *Objazateľnosť i zakonnaja sila suděbnogo rešenija*,¹⁰⁾ jehož myšlenky lze ve stručnosti a s nezbytným zjednodušením vyjádřit asi takto: Autorův závěr, vyznívající v ten smysl, že účinek soudního rozhodnutí je obecně závazný, ale jeho právní moc (zakonnaja sila) je ohraničena subjektivními mezemi osob zúčastněných na věci, vychází z následujících úvah:

Regulativem chování osob v občanskoprávním styku není soud, ale norma materiálního práva konkretizovaná a individualizovaná v občanském hmotném právu. Právní norma účinkuje pro všechny, a proto v zásadě každý právní vztah včetně práv a povinností relativních je závazný ne toliko pro ty, jež vnitřně a v první řadě váže (subjekty právního vztahu), nýbrž pro všechny, kdo v témže právním řádu stojí vně tohoto vztahu a nejsou jeho subjekty, kdo okoušejí jeho vnější účinek podmíněný jednotou právního řádu. Jestliže však nemohou mít účinky právního vztahu subjektivních hranic, nemají jich mít ani účinky rozhodnutí. Právní povaha právního vztahu se nemohla změnit ani tím, že byl rozhodnutím zbaven spornosti či neurčitosti. Proto materiální závaznost jakéhokoliv rozhodnutí nemá subjektivních hranic, což našlo výraz v čl. 15 Základů.

Autor ovšem přiznává, že takovéto pojmání vnější účinnosti právního vztahu, zejména takového, který se stal určitým v důsledku soudního rozhodnutí, záleží v tom, že jeho účinky se mohou dotknout a často také dotýkají práv osob stojících mimo proces, vyvolává potíže. Vzniká problematika nutnosti odstranit nespravedlivost záleží v rozšíření účinku soudního rozhodnutí na osoby, na něž působí jeho účinky přesto, že neměly v procesu účast. V současném právu včetně socialistického řeší se tento

⁹⁾ Srov. Komentář Baumbach—Lauterbach, München 1970 k § 322.

¹⁰⁾ SGiP č. 5, 1970, str. 37 a násl.

problém institutem zákonné síly (právní moci), ohraničené subjektivními mezemi. Potud M. A. Gurvič.

Vidíme, že touto ne právě jednoduchou konstrukcí se dostáváme v podstatě ke stejnému výsledku, jaký je jednoznačně vyjádřen v našem občanském soudním řádu i v jiných civilně procesních kodexech a jak je také účinek právní moci obecně právní vědou chápán. Ostatně ze zásadního omezení účinků právní moci na strany (naše účastníky) řízení vycházejí i sovětské komentáře k občanským procesním kodexům,¹⁴⁾ opírající se zejména o čl. 39 odst. 3 Základů, který ustanovuje, že poté, kdy rozhodnutí vstoupilo v právní moc, nemohou strany ani druhé osoby zúčastnivší se ve věci a také jejich právní nástupci znovu se obrátit na soud s toutéž žalobní žádostí na témže základě, ani popírat v jiném procesu soudem zjištěné skutečnosti a právní vztahy. Zde je zúžení účinků právní moci rozhodnutí do subjektivních mezí vyjádřeno zcela jasně, i když jde jen o účinky negativní, neboť dosah účinků pozitivních nemůže být jiný. Za zmínku stojí i čl. 218 GPK Litevské SSR, který má speciální ustanovení zakazující soudu stanovit práva a povinnosti osob, které nebyly přibrány k účasti v procesu.

Přirozeně se vnucuje otázka, proč sovětská právní věda a pod jejím vlivem i právní řád konstruuji účinky pravomocného rozhodnutí takto složitě. Z literatury, zejména i z citované Gurvičovy studie vyplývá, že tím měla být podtržena nejen autorita aktu socialistického soudnictví, ale zejména jednota a obecná závaznost právního řádu.

Mám ovšem pochybnost, zda právě procesní kodex je vhodným místem k vyjádření této obecně platné zásady, která svou povahou není pravidlem z oblasti procesního práva. Kromě toho Gurvičův závěr, že účinek soudního rozhodnutí je obecně závazný, není zcela přesný, neboť o obecné závaznosti lze mluvit u právem upraveného vztahu, nikoliv však u rozhodnutí, jehož vnější účinky jsou právě zásadně omezeny subjektivními mezemi, pokud zákon je výjimečně nerozšiřuje nad tyto meze. Řekneme-li, že účinek soudního rozhodnutí je obecně závazný, právní moc je však ohraničena subjektivními mezemi osob zúčastněných na věci, pak vlastně stavíme vedle sebe a do protikladu závaznost rozhodnutí a právní moc, ačkoliv i podle sovětské teorie je závaznost jedním ze základních znaků pojmu právní moci.

Není jistě bez zajímavosti, že jednoznačné, nekomplikované stanovení subjektivních mezí právní moci rozhodnutí volil i návrh základní komise připravující nový civilněprocesní řád Německé demokratické republiky, podle něhož v rozsudku zjištěné právní vztahy a uložené právní následky jsou závazné pro strany a pro osoby zúčastněné na procesu, pokud tyto během procesu získaly postavení strany, jakož i pro jejich právní nástupce. Nathan

¹⁴⁾ Například Komentář P. J. Bardina k Základům obč. soudního řízení Svazu SSR a svazových republik, Moskva 1962, str. 149, kde se výslovně říká, že rozšíření právní moci na osoby, které neměly účast ve věci a tím možnost zákonné ochrany svých práv před soudem, by se přičilo základním zásadám sovětského práva vyjádřeným v čl. 5 Osnov. Podobně Kipnis-Trubnikov v Komentáři k GPK RSFSR, str. 25, uvádí, že právní moc se vztahuje především na strany procesu. Rozhodnutí je však závazné i pro strany nezúčastnivší se věci, jestliže se nedotýká subjektivních práv a zákonem chráněných zájmů těchto osob.

a Püschel (v článku Zum Wesen und Umfang der Rechtskraft der gerichtlichen Entscheidung in Zivilsachen, Staat u. Recht 1962, s. 2220) souhlasí s touto formulací v podstatě ze stejných důvodů jako my, dodávající, že neexistuje nutnost rozšiřovat právní moc civilního rozsudku zásadně na všechny občany. Upozorňují ovšem na potřebu takového rozšíření u rozhodnutí ve věcech manželských a týkajících se vztahů mezi rodiči a dětmi.

Pokud jde o subjektivní meze účinků právní moci, je třeba zmínit se ještě o dvou otázkách.

V procesualistické literatuře se setkáváme s názorem,¹²⁾ že konstitutivní rozsudky jsou závazné pro každého, což je někdy odůvodňováno tím, že takové rozsudky nezjišťují právo jako existující, nýbrž vytvářejí nový právní vztah.¹³⁾ Toto tvrzení má zřejmě důvod v úvaze, že charakter některých a pro povahu rozhodnutí jako konstitutivního typických konstitutivních rozsudků přímo vyžaduje, aby účinky jejich právní moci nebyly omezo-
vány na účastníky řízení. Jsou to zejména rozsudky vytvářející, měnící nebo rušící rodinné právní vztahy. V našem civilním procesu je na potřebu obecné, na účastníky řízení neomezené závaznosti pravomocného rozhodnutí pamatováno zvláštním ustanovením rozšiřujícím závaznost rozhodnutí o osobním stavu „na každého“. (Podobně v polském procesu podle speciálních ustanovení.) Názor vztahující při nedostatku zákonného ustanovení obecně účinky pravomocného rozhodnutí vůči každému, tedy mimo subjektivní meze na každé pravomocné rozhodnutí, které má konstitutivní charakter, je neudržitelný. Právní řády totiž znají i taková rozhodnutí konstitutivní, jejichž povaha nejenže nevyžaduje obecnou závaznost, ale u nichž by se naopak přičila základní právní zásadě, že nemá být rozhodováno o právech či povinnostech někoho bez jeho účasti s možností vlivu na prosazení svého práva.¹⁴⁾ Pokud námi odmítaný názor zdůvodňuje obecnou závaznost konstitutivních rozhodnutí právě tím, že vytvářejí nový právní vztah, je to zřejmě vliv teorie povyšující soudní rozhodnutí na úroveň obecně platné normy, což je pro socialistickou právní vědu nepřijatelné.

Druhá neméně závažná otázka se týká vlivu účasti prokurátora v řízení na subjektivní meze právní moci. Jde o případy, kdy prokurátor zahájil svým návrhem občanskoprávní řízení. U nás je k tomu oprávněn podle § 35 OSŘ, pokud nejde o ryze osobní právo občana. Osoba, jejíž právo pro ni uplatňuje, se stává účastníkem řízení. To plyne jednak z toho, že pojmově je vyloučeno, aby ve sporném řízení vystupoval jen jeden účastník — odpůrce. Je-li navrhovatelem prokurátor, by druhý účastník chyběl, neboť zákon prokurátorovi postavení účastníka nepřiznává. Kromě toho zákon s touto osobou jako s účastníkem počítá, když v § 96 odst. 1 OSŘ stanoví,

¹²⁾ Např. W. Grunsky: Grundlagen des Verfahrensrecht, Bielefeld 1970, str. 484, A. Gottl, Ungarische Zivilprozessordnung, Wien 1911 (k § 411).

¹³⁾ Baumbach—Lauterbach: Kommentar zur Zivilprozessordnung, München 1970, str. 720.

¹⁴⁾ Tak například rozsudek o zrušení užívacího práva k bytu nebo rozhodnutí st. notářství o vypořádání dědictví. (V rakouském civilním řízení např. soudní výpověď z nájemního poměru.)

že vezme-li prokurátor svůj návrh na zahájení řízení zpět, pokračuje soud v řízení, navrhne-li to některý z účastníků. V důsledku toho vztahují se pak podle § 159 OSŘ účinky pravomocného rozsudku vydaného v řízení zahájeném k návrhu prokurátora i na tuto osobu jako účastníka řízení, i když se řízení nezúčastnila, a to i když popřípadě bylo zahájeno a vedeno proti její vůli. O nežádoucnosti takového právního uspořádání jsem vyložil svůj názor na jiném místě,¹⁵⁾ nebudu jej tedy zde opakovat, chci se jen rozhlédnout, jak tento problém je řešen v některých jiných socialistických právních rádech.

Občanský procesní kodex RSFSR má v čl. 208 odst. 4 ustanovení, jež výslovně stanoví to, co u nás jen vyvozujeme z § 35 a 159 OSŘ, když říká, že byla-li věc zahájena prokurátorem (event. jinými subjekty tam uvedení) tu rozhodnutí vstoupivší v právní moc, je závazné i pro osobu, v jejímž zájmu byla věc zahájena.

Naproti tomu polský kodex civilního řízení je vůči straně, v jejíž věci prokurátor popř. společenská organizace podali žalobu, poněkud šetrnější. Čl. 58 kodexu stanoví sice nejprve, že pravomocný rozsudek vydaný ve věci zahájené prokurátorem má povahu věci rozsouzené vůči straně, v jejíž věci prokurátor podal žalobu a vůči odpůrci, dodává však, že ve věcech týkajících se majetkových nároků nezabývá to zainteresovanou stranu, která se nezúčastnila sporu, práva, domáhat se svých nároků buď cele nebo v té části, v níž nebyly přiznány. Poměrně nejdůsledněji respektuje zájem účastníka právního vztahu, který je předmětem sporu, § 229 odst. 2 maďarského zákona o občanském soudním řízení (č. VI/1954 ve znění uveřejněném v částce 94/72 úřední sbírky — Magyar Közlöny). Stanoví totiž, že účinky právní moci rozsudku vydaného nikoliv na základě žaloby strany, nýbrž žaloby prokurátora (popř. organizace jmenované v § 2 zák.), který je činný v jejím zájmu, nastávají vůči ní za předpokladu, že rozsudek byl straně podle předpisů doručen a nabyl i vůči ní formální právní moci. I to je dokladem složitosti a obtížné problematiky účasti prokurátora v občanském soudním řízení i nedokonalosti zákonných úprav.

IV.

V kapitole první jsem vyložil svůj názor, že všechna rozhodnutí soudů mají obsah schopný právní moci v tom smyslu, jak tomuto pojmu rozumíme a že tam, kde by tomu tak nebylo, nemůžeme právem mluvit o soudním rozhodnutí. Je nyní třeba si osvětlit, co tvoří náplň tohoto právní moci schopného obsahu. Názory o tom, právě tak jako jednotlivé právní úpravy, nejsou shodné.

Náš OSŘ je v tomto směru jasný, když v § 159 odst. 2 mluví o závaznosti výroku pravomocného rozsudku, což platí podle § 167 odst. 1 a § 169 odst. 1 i o usnesení. V souladu s tím je i ustanovení § 202 odst. 2, které nepřipouští

¹⁵⁾ Hrdlička: Prokurátorské žaloby v občanském soudním řízení, Studie ČSAV č. 5/1968, str. 22 a násl.

odvolání, jež by napadalo výhradně důvody rozhodnutí, nechávajíc jeho výrok nedotčeným. Některé jiné právní řády nemají sice takového výslovného omezení účinků právní moci na výrok, teorie (i praxe) však z takového omezení vychází.¹⁶⁾

Jinak je tomu v SSSR podle Základů občanského soudního řízení (a v souladě s nimi i podle kodexů jednotlivých republik).¹⁷⁾

Podle nich (čl. 39 odst. 3 Základů) nemohou strany (i jiné osoby zúčastnivší se ve věci a jejich právní zástupci) popírat po nabytí rozhodnutí právní moci v jiném procesu soudem zjištěné skutečnosti a právní vztahy. V sovětské literatuře¹⁸⁾ je toto řešení odůvodňováno v podstatě tak, že výrok rozhodnutí a jeho důvody tvoří jediný celek, který nelze roztrhávat, neboť soud je povinen při použití hmotného práva konstatovat dannost nebo nedostatek předpokladů jejího použití. To se děje v důvodech, proto jsou podstatnou součástí rozhodnutí. Kdyby důvody nebyly účastny právní moci, nebyla by prý myslitelná ani prejudiciálnost.

Těmto závěrům zastávaným již Sawignym nelze podle mého názoru přisvědčiti.¹⁹⁾ Konečným cílem soudního rozhodnutí je závazné rozřešení určité otázky, s níž se účastníci obrátili na soud nebo kterou soud projednává a řeší bez návrhu. To se uskutečňuje výrokem, zatímco důvody jsou jen podkladem, z něhož soud při řešení této otázky vycházel a jichž vyjádření ani není nezbytným pojmovým znakem rozhodnutí (např. při vydání platebního rozkazu podle § 172 OSŘ nebo některých usnesení podle § 169 odst. 2 OSŘ či některých rozhodnutích státního notářství (§ 19 odst. 2 NŘ). Daleko nejzávažnější je však úvaha o povaze rozhodnutí jako aktu státní moci při výkonu spravedlnosti, nadaného závazností a zpravidla i vykonatelností. To znamená, že musí být respektováno a stalo-li se pravomocným a vykonatelným i vynuceno státní mocí, a to i v případě, že je nesprávným. V tom případě pak vytváří ve svých důsledcích právní vztahy odlišné od těch, jež vyplývají ze subjektivních práv účastníků.²⁰⁾ Naproti tomu v případě, že soud zjistí v důvodech rozhodnutí některou skutečnost nesprávně, nic se tím na této skutečnosti nezmění, neboť není v silách vůle změnit skutečnost, byť to byla vůle orgánu vystupujícího jménem státu. Nebezpečnost téze o závaznosti zjištěných skutečností a právních vztahů vysvitne i při její aplikaci v praxi. Z povahy věci plyne, že zájem účastníků je v první řadě

¹⁶⁾ Tak např. W. Siedlecki: *Zarys postępowanie cywilnego*, Warszawa 1966 str. 331; G. Petschek: *Der österreichische Zivilprozess*, Wien 1963, str. 286; již citovaný komentář k západoněmeckému civilnímu procesnímu řádu, str. 430.

¹⁷⁾ Před rokem 1961 nebyl rozsah účinnosti pravomocného rozhodnutí zákonem upraven a judikatura Nejvyššího soudu RSFSR i někteří teoretici stáli původně na stanovisku, že důvody rozhodnutí nenabývají právní moci. (Srov. Abramov, *Sovětskij graždanskij proces*. Moskva 1952, str. 277.

¹⁸⁾ Např. A. F. Klejman: *Soudní rozhodnutí v sovětské vědě občanského práva*, Moskva 1960.

¹⁹⁾ Tímto problémem jsem se zabýval poměrně podrobně v článku *Oprava důvodů rozhodnutí* v tomto časopise v č. 4 z r. 1964 na str. 76–80, proto zde jen shrnu a doplním hlavní důvody svého opačného stanoviska.

²⁰⁾ Srov. Hrdlička: *Právní účinky rozhodnutí, která jsou v rozporu se skutečnými právními poměry*, *Právník*, 1963, č. 7, str. 550.

upřen na výsledek rozhodnutí a do pozadí jejich zájmu že ustupují důvody, z nichž podle názoru soudu tento výsledek, jak se projeví ve výroku, vyplývá. Může jím pak být i lhotejno, že základ, o němž se výrok jím vyhovující opírá, je nesprávný, když s výsledkem – rozhodnutím, jsou spokojeni. Myslím, že těžko nalézt přesvědčivější příklad nežli jsem uvedl v článku citovaném v pozn. 20), kdy soud jsa vázán nesprávným skutkovým zjištěním o tom, že manželé se pohlavně nestýkali, učiněném v rozvodovém sporu, by musil vyhovět žalobě o popření otcovství k dítěti narozenému ze soulože, k níž mezi rozvádějícími se manžely ve skutečnosti došlo.

Nepřesvědčivý je konečně i argument, že bez závaznosti důvodů by nemohlo vůbec dojít k prejudiciálním účinkům rozhodnutí, neboť takové účinky přece nelze upírat pravomocnému výroku určovacího rozsudku zjišťujícího existenci či neexistenci nějakého práva nebo právního vztahu.

I když není dosud známo definitivní stanovisko zákonodárcovo v Německé demokratické republice, není jistě nevhodné se alespoň s dosavadním stavem legislativních prací, pokud jde o tuto otázku, a stanoviskem právní vědy.

Podle thezí návrhu Základní komise nového civilněprocesního řádu má soud v případě, že strany uplatňují v novém procesu jiné právní následky nežli v dřívějším pravomocně rozhodnutém, vycházet ze *skutečností* (podtrženo J. H.) a právních následků zjištěných v předchozím procesu. Rozšíření účinků právní moci rozhodnutí mimo jeho výrok (tenor) odmítal H. Nathan již za platnosti dosavadního CPO. Na tomto stanovisku setrvává spolu s Heinzem Püschelem,²¹⁾ kde podrobně zdůvodňují, proč podle jejich názorů by nebylo správné stanovit, že účinky právní moci rozhodnutí projevuje nejen výrok rozhodnutí, nýbrž i další jeho části tj. odůvodnění. Mimo důvody námi uváděné, poukazuje zejména i na nebezpečí nejistoty pramenící z obtížnosti ba nemožnosti správného rozlišení právních vztahů popř. skutečností, jež tvoří bezprostřední podklad nároku, o němž bylo rozhodnuto, od těch, u kterých takového bezprostředního vztahu není. (Autoři předpokládají totiž správně, že v žádném případě by nebylo lze, aby soud v novém řízení vycházel ze skutečností, které neměly pro rozhodnutí rozhodující význam.) Správně odmítají námitky, že zúžení účinků právní moci na výrok rozsudku prý nahrává socialistickou teorií zavrženému buržoaznímu pojetí právní moci jako výronu principu „formálního pořádku“. Uvádějí, že jednotu výroku a odůvodnění rozhodnutí nutno chápat dialekticky, kdy takto chápaná jednota nevylučuje rozdílnou funkci jednotlivých částí rozsudku. Odkazují i na analogii vztahu a rozdílnosti funkce zákona a jeho motivů (důvodové zprávy). Proto navrhují, aby příslušné ustanovení znělo, že právní moc se vztahuje na rozhodnutí o vznesených nárocích, při čemž rozhodnutím se tu míní jen jeho výrok (Tenor, Urteilsformel).

²¹⁾ V učebnici Das Zivilprozessrecht der DDR, Berlin, I. díl, str. 349, 350 a článku Zum Wesen und Umfang der Rechtskraft der gerichtlichen Entscheidung in Zivilsachen, Staat und Recht, 1962, str. 2231 a násl.

Pro úplnost je vhodné se zmínit ještě o tom, jak odmítavé stanovisko k rozšiřování právní moci na důvody rozhodnutí odůvodňuje teorie v některých jiných státech. Tak např. W. Siedlicki v práci o polském civilním procesu cit v pozn. 4) uvádí, že povaha věci rozsouzené neslouží skutkovým zjištěním, když tato zjištění, přesně vzato, nestanovila předmět sporu. Rosenberg—Schwab odůvodňují stejné stanovisko poukazem na to, že ani žalovat nelze o zjištění skutečností.

Důvody rozhodnutí nejsou ovšem pro dosah jeho právní moci bez jakéhokoliv významu. Naopak, bez toho, že by se braly v úvahu, by často nebylo možno spolehlivě nebo vůbec zjistit, zda rozhodnutí zakládá pro jiné řízení překážku věci rozsouzené, neboť jen podle nich lze určit, zda je tu totožnost předmětu obou řízení. Bude tomu nejen v případech zamítnutí žaloby bez uvedení obsahu zamítnutého žalobního petitu, nýbrž i v případech, kdy se žalobě (zejména o peněžité plnění) vyhovuje a kdy teprve ze skutkového stavu patrného z důvodů rozhodnutí lze určit, zda jde o nárok totožný s tím, o němž má být znovu jednáno.

V.

S otázkou, která část obsahu rozhodnutí je onou, jež projevuje účinky právní moci, souvisí, byť i nepřímou, otázka, zda účinky právní moci jsou nadána i rozhodnutí procesní povahy. K pochybnostem v tom směru zavdává podnět v některých případech znění zákona, v jiných pramení z úvah o rozdílné povaze takových rozhodnutí a rozhodnutí o věci samé tj. o právním vztahu (zpravidla hmotněprávním), který je předmětem rozhodnutí.

K prvním patří např. § 322 něm. CPO, který stanoví, že rozsudky jsou jen potud schopny právní moci, pokud bylo rozhodnuto o nároku vzneseném žalobou nebo protižalobou. (V podstatě shodně § 411 rakouského CPO a § 229 odst. 1 maďarského zák. o obč. soudním řízení.) I v teorii těchto států však převládá názor, že i procesní rozhodnutí (odmítající např. žalobu pro nedostatek soudní pravomoci nebo jiných procesních podmínek) nabývají právní moci. Vychází se přitom z toho, že i rozhodnutí, které nerozhoduje přímo o existenci či neexistenci právního vztahu (nebo které jej nezakládá, nemění či neruší), má pro ochranu subjektivních práv stejný význam jako rozhodnutí meritorní²²⁾ a poukazuje se na to, že zákon nevyžaduje, aby o vzneseném nároku bylo rozhodnuto věcně, při čemž se zvažuje i praktická stránka věci tj. nebezpečí opětovného „obtěžování“ státního orgánu touž záležitostí.²³⁾

Je jistě zajímavé, že pochybnosti o tom, zda rozhodnutí procesní povahy jsou schopna právní moci (a to nejen pokud jde o formální stránku právní moci, ale i co do účinků závaznosti) vznikly i tam, kde znění zákona k tomu přímo podnět nezavdává.²⁴⁾ Stačí omezíme-li se na případ našeho obč. soud.

²²⁾ W. Grunsky: Grundlagen des Verfahrensrecht. Bielefeld 1970, str. 424.

²³⁾ Rosenberg—Schwab: Zivilprozessrecht, München 1969, str. 801.

²⁴⁾ Komentář k obč. soudnému poriadku z r. 1958. Díl I, str. 295.

řádu, který mluví v § 159 o výroku pravomocného rozsudku, aniž obsah tohoto výroku blíže determinuje (na rozdíl např. od § 322 něm. CPO). Dalo by se sice poukázat na to, že tento obsah tvoří rozhodnutí o věci samé, když podle pravidla § 152 odst. 1 OSŘ se rozsudkem rozhoduje o věci samé a když podle § 167 odst. 2 OSŘ, platí tato ustanovení přiměřeně i pro usnesení, v kteréž formě se budou vyskytovat rozhodnutí procesní. Nehledě ani k zásadnímu stanovisku, které jsme zaujali v otázce způsobilosti rozhodnutí nabýt právní moci (v kapitole I), mluví řada dalších důvodů pro to, abychom účinky právní moci, a to i její materiální stránky, přiznali i procesním rozhodnutím.

Posuzujeme-li společenskou funkci rozhodnutí, nemůžeme popřít, že pro účastníka má v konečném výsledku a co se týče vlivu na jeho právní situaci v podstatě stejný význam z hlediska požadavku zajištění právní ochrany jeho subjektivních práv rozhodnutí meritorní jako rozhodnutí jen procesní. Byla-li žaloba zamítnuta nebo bylo-li řízení zastaveno pro nedostatek procesní podmínky, byla v obou případech odepřena právní ochrana právu žalobcovu a poskytnuta žalovnaému ochrana proti nároku vůči němu uplatněnému. Stejně by tomu bylo v případě, že by např. bylo samostatným usnesením rozhodnuto o nedůvodnosti námitky nedostatku soudní pravomoci, i když v tomto případě přirozeně není ještě nic řečeno závazně o oprávněnosti uplatněného nároku.

Není také žádného důvodu, pro něž bychom měli závaznost a nezměnitelnost pravomocného rozhodnutí, kteréž vlastnosti takového rozhodnutí jsme označili jako výraz autority státní moci za soudním rozhodnutím stojící, odepírat právě procesním rozhodnutím. Nelze pomíjet ani praktickou stránku věci, totiž potřebu zabránit nebezpečí opětovných pokusů o vyvolání nového rozhodnutí o procesní otázce jednou již rozhodnuté, které by při jejich připuštění mohly vést i ke kontrélním rozhodnutím.

Je ovšem třeba dodat, že účinky právní moci procesních rozhodnutí postihují přirozeně jen onu otázku, která jimi byla řešena a nevztahují se na jiné části předmětu řízení. Bylo již řečeno, že byla-li např. pravomocným usnesením zamítnuta námitka nedostatku pravomoci soudu, není tím nic řečeno o věcné důvodnosti uplatněného nároku. Stejně tak v případě, že řízení bylo pravomocně zastaveno proto, že se soudu nepodařilo odstranit třeba nedostatek procesní způsobilosti účastníka, nebude tu překážky věci pravomocně rozhodnuté pro nové řízení, jestliže tento nedostatek byl později odstraněn. Bylo-li však např. pravomocně zastaveno řízení o návrhu na určení neexistence užívacího práva k bytu proto, že žalující organizace nemá právní subjektivitu, bude zastavující usnesení zakládat překážku věci rozsouzené pro žalobu téže organizace domáhající se vyklizení téhož odpurce, jehož se týkala žaloba určovací.

VI.

V této souvislosti třeba připojit ještě dvě poznámky, jejichž smyslem je upozornit na některé terminologické problémy.

formální a materiální právní moci tam, kde právní teorie neb přímo zákon takto právní moc nerozlišuje,²⁵⁾ je celkem vžitá a sotva by přispělo k vyjasnění těchto pojmů, kdybychom začli těchto termínů užívat i pro označení pojmů jiných. Proto sotva lze souhlasit s formulacemi M. A. Gurviče,²⁶⁾ podle nichž formální závaznost rozhodnutí je rozuměti skutečnost, že rozhodnutí, pokud není změněno zákonnou cestou, je závazné pro všechny orgány a úřední osoby. Formálním účinkem lze podle Gurviče objasnit dále především právní následky rozhodnutí se vztahem na osoby zúčastnivé se ve věci, jestliže rozhodnutí obsahuje příkaz, adresovaný přímo těmto osobám a odpovídající na žádost, s níž se na soud obrátily, dále závaznost všech orgánů, jež jsou nositeli státní moci a konečně i závaznost rozhodnutí ve vztahu k osobám, odvozujícím svá práva (povinnosti) od práv (povinností) osob v řízení zúčastněných.

Je zřejmé, že toto vše je náplní pojmu, který podle našeho pojetí nazýváme materiální stránkou právní moci (popř. materiální právní moci).

Naproti tomu Gurvič nazývá materiální závazností rozhodnutí skutečnost, že podle pojetí čl. 15 č. 1 Zásad obč. soud. řízení Svazu SSR a svazových republik se závaznost pravomocného rozhodnutí vztahuje na osoby všech kategorií, i pokud se týče práv a zájmů, které nebyly soudem projednávány a o nichž spor nebyl soudem rozřešen.²⁷⁾

Není jasno, proč pro tyto dvě stránky sovětské úpravy závaznosti pravomocného soudního rozhodnutí volí Gurvič termíny formální a materiální, když ani u první nelze nalézt nic, co je charakteristické pro termín formální, a ani na druhé není nic „materiálnějšího“ nežli u první. Rozsahu dopadu účinků závaznosti totiž nelze dobře takový význam přiznat. (Ostatně Gurvič sám toto pojení materiální závaznosti zastává jen s výhradou, že nelze zapomenout, že nikoliv rozhodnutí se jeví bezprostředním základem regulujícího účinku v oblasti materiálních práv a povinností, nýbrž že jím je právní vztah rozhodnutím potvrzený či změněný.)

Druhá poznámka se týká otázky, zda je správné rozlišovat právní moc relativní a absolutní. Označuje se takto někdy skutečnost, že moment, kdy se rozhodnutí stává nenapadatelným, je u jednotlivých účastníků rozdílný a kdy pak se jako absolutní právní moc označuje stav, který tu je až tehdy, není-li rozhodnutí napadatelné žádným z účastníků, a jako relativní právní moc stav, kdy nenapadatelným je jen vůči některému z účastníků, tedy „v právní moci“, se vztahem toliko k němu.

Praktickou se stala tato otázka v konkrétním případě, kdy manželu žalovanému o rozvod manželství, byl rozsudek, jímž bylo manželství rozvedeno, doručen mnohem později nežli navrhopateli, který ještě předtím, než uplynula odvolací lhůta odpůrci, vzal návrh na rozvod manželství zpět, načež odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně zrušil a řízení zastavil podle § 208 OSŘ. Žalovaný, který s rozvodem manželství byl srozuměn, se domní-

²⁵⁾ Např. W. Siedlicki v díle cit. v pozn. ¹⁶⁾, str. 327; § 229 odst. 1 maďarského zákona o obč. soud. řízení.

²⁶⁾ V článku cit. v pozn. ⁶⁾, str. 42 a 43.

²⁷⁾ Rozbor tohoto pojetí je obsažen v kapit. I.

val, že postup odvolacího soudu nebyl ve shodě s cit. ustanovením, poněvadž rozsudek se stal uplynutím odvolací lhůty vůči navrhovateli (odvolateli) pravomocným, takže ke zpětvzetí návrhu na zahájení řízení nebyl navrhovatel již oprávněn.

Takovéto pojetí je od základu chybné. Jestliže jsme jako jeden ze základních znaků pojmu právní moci rozhodnutí označili jeho nezměnitelnost, pak nemůžeme právem mluvit o právní moci, dokud je zde otevřena možnost, že rozhodnutí bude v důsledku podání opravného prostředku změněno nebo zrušeno. To platí nejenom (jako v uvedeném příkladu), je-li tato možnost dána na té či oné straně v řízení, kde účastníci mají postavení odpůrců, ale i když tomu tak je u některého ze samostatných společníků v rozepři na té či oné straně (více žalobců nebo žalovaných). U nerozlučných společníků tento problém není přirozeně vůbec aktuální.

VII.

Když jsme v úvodní kapitole mluvili o dvou základních znacích právní moci, nezměnitelnosti a závaznosti, zdůrazňovali jsme vždy, že jde o nezměnitelnost toliko zásadní, což pak platí přirozeně i o závaznosti. To znamená, že z této nezměnitelnosti, pokud se týče závaznosti pravomocného rozhodnutí, které jsou pravidlem, jsou připuštěny výjimky. Můžeme tu mluvit o průlomu do právní moci a můžeme také tento jev označit za jeden z prostředků, jimiž zákon řeší konflikt dvou v zásadě protichůdných požadavků právního řádu. Na jedné straně požadavek spravedlivosti soudního rozhodnutí i za cenu možnosti jeho opětovného přezkoumávání a případných změn a na straně druhé zabezpečení stability právních vztahů zjištěných či konstituovaných soudním rozhodnutím.

Zkoumáme-li blíže jednotlivé případy těchto průlomů do právní moci, zjistíme, že nejsou stejné povahy a že jejich stanovení je diktováno rozdílnými motivy. Proč se i jimi zde na závěr této studie zabýváme, je skutečnost, že ani ony, nebo při nejmenším některé z nich nejsou bez problémů, které si zaslouží, aby byly osvětleny.

Všimněme si nejprve ustanovení § 163 našeho OSŘ. Dovoluje změnit rozsudek odsuzující k plnění v budoucnu splatných dávek, nebo k plnění ve splátkách, jestliže se podstatně změnila okolnosti, které jsou rozhodující pro výši a další trvání dávek nebo splátek.

Toto ustanovení domýšlí a účelně řeší situaci, jež by se jinak u opětujiícího se plnění vytvářela zcela neúnosně, kdyby se mělo striktně trvat na zásadě § 154 odst. 1 OSŘ, podle něhož je pro rozsudek rozhodný stav v době jeho vyhlášení. Přitom ovšem z tohoto pravidla připouští ustanovení § 154 odst. 2 OSŘ v případě opětujiících se dávek, výjimku, podle níž lze uložit povinnost i k plnění dávek, které se stanou splatnými teprve v budoucnu. Na ně pak logicky navazuje ustanovení § 163 OSŘ. Teoreticky ovšem si třeba položit otázku, zda tu skutečně jde o průlom do právní moci. Je přece obecně uznávána platnost *clausulae rebus sic stantibus*, což znamená, že změní-li se okolnosti, jež byly zjištěny jako rozhodné pro vydání rozhod-

nutí, nebrání novému řízení a rozhodnutí překážka věci pravomocně rozhodnuté. (Např. změna ve vztazích mezi manžely po pravomocně zamítnuté žalobě o rozvod.) Pro zodpovězení položené otázky je třeba si uvědomit, že zákon připouští u opětujících se dávek výjimku ze zásady, že rozhodný je stav v době vydání rozhodnutí jen v tom směru, že dovoluje přisouzení i dávek v tomto okamžiku ještě nesplatných. Pokud však jde o existenci nároku i jeho výši, trvá na řečené zásadě, to znamená, že tu je rozhodný stav v řečeném okamžiku. (Je to řešení nepochybně zdařilejší, nežli praxe za platnosti rakouského civilního soudního řádu, kdy např. výživné nemanželským dětem bylo odstupňováno podle určitých věkových hranic a kdy nebyly respektovány možné změny v potřebách dítěte nebo příjmech otce.)

Z uvedeného však plyne, že tu konečně nejde o průlom do právní moci, nýbrž o zákonem předvídanou změnu rozhodného stavu, z něhož soud musil podle zásady § 154 odst. 1 OSŘ vycházet. Neuvedomnění si této skutečnosti však vede v praxi často k tomu, že v rozhodnutí podle § 163 OSŘ se ne-respektuje dřívější pravomocné rozhodnutí a rozhoduje se zcela nezávisle na něm, zatímco podle zákona má nové rozhodnutí být v náležité relaci k pravomocnému rozhodnutí dřívějšímu.²⁸⁾

Zvláštní skupinu tvoří případy § 190 a 199 OSŘ a § 46 not. řádu zmíněné již v kapitole první. Nezbytnost průlomu do účinků pravomocného rozhodnutí v těchto případech je tak evidentní, že není třeba se o jejich oprávněnosti a vhodnosti šířit. Podobně je tomu např. i u ustanovení o prominutí zmeškání lhůty k odvolání, kde zákonodárce dává přednost tomu, aby byla zjednána náprava eventuálně nesprávného rozhodnutí, jež by jinak se stalo pravomocným. Od prvních tří uvedených případů se ovšem posléze jmenovaný liší tím, že u oněch dochází ke změně pravomocného rozhodnutí i bez návrhu, a to rozhodnutím toho orgánu, který nesprávné rozhodnutí vydal. (Není ovšem vyloučeno, aby i tu účastník popř. prokurátor nebo národní výbor takový návrh učinil a soud pokud se týče státní notářství pak bude mít povinnost o něm rozhodnout.)

Nejvýznamnější skupinu případů představujících průlom do právní moci tvoří však u nás tzv. mimořádné opravné prostředky.

Platný občanský soudní řád sice toto označení neužívá (jen v důvodové zprávě se mluví o odvolání jako o řádném opravném prostředku), v teorii je však běžné. Podobně je tomu v nauce některých jiných socialistických právních řádů. Tak v Polské lidové republice se rozlišují opravné prostředky na řádné a mimořádné podle toho, jsou-li připuštěny proti rozhodnutím, které ještě nejsou či již jsou v právní moci, při čemž však k mimořádným se počítá toliko obnova, zatímco mimořádné revizi (naší stížnosti pro porušení zákona) se přiznává především charakter prostředku soudního dozoru prováděného Nejvyšším soudem (srov. W. Siedlecki: *Zarys postępowania cywilnego*, Varšava 1966 str. 344). Rovněž v sovětském civilním pro-

²⁸⁾ Ustanovení obdobné § 163 OSŘ, má § 323 německého ZPO, k němuž W. Grunsky v práci cit. v pozn. ¹²⁾ správně poznamenává, že prolomení právní moci nad rámec nepředvídané změny není přípustné.

cesu se rozlišují opravné prostředky podle toho, zda směřují proti rozhodnutím nepravomocným (odvolání a protest) či pravomocným (přezkoumání v cestě soudního dozoru a přezkoumání z důvodů nově nalezených skutečností).

Náš občanský soudní řád uvádí mezi opravnými prostředky návrh na obnovu řízení a stížnost pro porušení zákona, teoreticky sem však nepochybně patří i žaloba o neplatnosti smíru podle § 99 odst. 3 OSŘ. Jejím cílem je zvrátit usnesení, jímž byl smír uzavřený v soudním řízení soudem schválen, čímž pak nabyl účinků právní moci rozsudku. Je tedy tato žaloba procesním prostředkem sledujícím tentýž cíl, jako jiný mimořádný opravný prostředek. Správnost tohoto pojetí vyplývá i z poslední novely k obč. soud. řádu (zák. č. 49/73 Sb.), již je ustanovení § 99 OSŘ doplněno stanovením procesní lhůty k podání této žaloby.²⁹⁾

Omezím se na některé otázky obnovy řízení a stížnosti pro porušení zákona, pokud mají vztah k problémům právní moci. Oba tyto mimořádné opravné prostředky, i když sledují stejný cíl — nápravu nesprávného pravomocného rozhodnutí a oba se vyznačují stanovením určitých předpokladů, které zaručují mimořádnost jejich používání, na druhé straně vykazují řadu odchylností, jimiž obou těchto cílů má být dosaženo. Tak je tomu pokud jde o předmět napadání (obnovou jen rozsudky s výjimkou rozsudků, jimiž byl povolen rozvod manželství, vyslovena jeho neplatnost nebo neexistence a rozsudků, jejichž zrušení nebo změny lze dosáhnout jinak, nepočítaje v to stížnost pro porušení zákona a z usnesení jen takové, jímž byl schválen smír. Stížnosti pro porušení zákona vedle stejných rozsudků v manželských věcech jako u obnovy také rozsudky, jimiž bylo rozhodnuto o stížnosti pro porušení zákona), dále pokud jde o důvody (u obnovy taxativně vypočtené, kdežto u stížnosti stanovené jen obecně), dále co do časového omezení (u obnovy jednak 3měsíční lhůta subjektivní, platící vždy, jednak 3letá lhůta objektivní, která v některých případech však neplatí, u stížnosti pro porušení zákona naproti tomu jednotná bezvýjimečná lhůta 3letá), dále pokud jde o příslušnost k rozhodování (o návrhu na obnovu vždy soud, který o věci, o jejíž obnovu se jedná, rozhodoval v první stolici, o stížnosti pro porušení zákona jen nejvyšší soudy) a konečně pokud jde o legitimaci k podání jednoho či druhého mimořádného prostředku (k podání návrhu na obnovu jen účastníci řízení, kdežto k podání stížnosti pro porušení zákona jen generální prokurátoři a ministři spravedlnosti).

Všechny tyto odlišnosti mají své odůvodnění,³⁰⁾ nás však z hlediska našeho tématu zajímají především dvě věci. Je to jednak časové omezení stížnosti pro porušení zákona a jednak otázka legitimace k podání obou mimořádných opravných prostředků.

²⁹⁾ Jinak se problémy tohoto institutu zde dále nezabývám, neboť jsem mu věnoval články Žaloba o neplatnost smíru a Promlčení žaloby o neplatnost smíru v časopise Socialistická zákonnost č. 3, s. 139–146 a č. 4, s. 208–212.

³⁰⁾ I když ne vždy zcela adekvátní, jak jsem se pokusil vyložit v článku Obnova v soustavě mimořádných opravných prostředků v tomto časopise Iuridica č. 3/1971, str. 119–140.

Pokud jde o prvou otázku, je zajímavý již sám historický vývoj zákonné úpravy časového omezení (či neomezení) práva stížnost podat od doby zavedení tohoto právního institutu do našeho právního řádu. Zákon o zli-dovění soudnictví (č. 319/1948 Sb.) měl výslovné ustanovení v § 58, že stíž-nost (tehdy zvaná stížností pro zachování zákona) není vázána lhůtou. Na stejném stanovisku setrval první socialistický soudní řád (zák. č. 142/1950 Sb.), který v § 211 odst. 1 stanovil, že stížnost pro porušení zákona není vázána lhůtou. Vládní návrh platného občanského soudního řádu (zák. č. 99/1963 Sb.) měl v § 238 toto ustanovení:

1. Stížnost je třeba podat do jednoho roku od právní moci rozhodnutí.
2. Jde-li o stížnost generálního prokurátora nebo předsedy Nejvyššího soudu, může soud výjimečně prominout lhůtu podle odst. 1, je-li tu se zřetelem na mimořádné okolnosti případu důležitý zájem společnosti na zrušení rozhodnutí. Tento vládní návrh však při projednávání v Národním shromáždění neprošel a § 238 OSŘ byl usnesen ve znění, podle něhož je stížnost třeba podat do 3 let od právní moci rozhodnutí. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zdůvodňovala vázanost stížnosti roční lhůtou zájmem na jistotě vztahů, o nichž bylo soudem pravomocně rozhodnuto a připuštění výjimky výjimečností případu. Zpráva ústavněprávního výboru, v němž byla změna navržena, neobsahuje žádného odůvodnění. Lze si ho však snadno domyslet. Nepokládalo se zřejmě za dost únosné, aby úvahu před-sedy Nejvyššího soudu nebo generálního prokurátora o vhodnosti překro-čení zákonné lhůty, tedy otázku, která se netýká správnosti napadeného rozhodnutí, přezkoumával soud, byť i to byl soud nejvyšší (§ 237 odst. 1 OSŘ z r. 1963). To lze považovat celkem za správné. Jiná je otázka, zda lze považovat za správnou úpravu, která váže stížnost pro porušení zákona lhůtou. Nežli však si ji zodpovíme, rozhlédněme se, jak je řešena zákono-dárstvím některých socialistických států.

V SSSR není přezkoumání rozhodnutí v cestě soudního dozoru vázáno lhůtou, neboť není takového ustanovení ani v Základech občanského soud-ního řízení Svazu SSR a svazových republik, ani v kodexech jednotlivých republik.³¹⁾ Polský Kodeks postępowania cywilnego má v čl. 421 § 2 a 3 ustanovení, podle něhož Nejvyšší soud odmítne mimořádnou revizi tehdy, jestliže byla podána po uplynutí šesti měsíců od právní moci napadeného rozhodnutí, ledaže rozhodnutí porušuje zájem Polské lidové republiky. Nej-vyšší soud zruší také bez ohledu na to, kdy revize byla podána, napadené rozhodnutí, jestliže věc se zřetelem na osobu nebo předmět nenáleží do pra-vomoci obecných soudů. Maďarský zákon o občanském soudním řízení nemá ustanovení, jež by vázalo mimořádný prostředek obdobný naší stížnosti pro porušení zákona na lhůtu (§§ 270–275). Pokud jde o připravovaný civilní procesní řád Německé demokratické republiky, považují K. Nathan a K. Pü-schel³²⁾ otázku změny nebo úplného odstranění kasační lhůty za jednu ze

³¹⁾ Srov. Klejnman: Sovětskij graždanskij process, Moskva 1964, str. 303, a Lesnic-kaja—Pučinskij: Osobennosti GPK sojuzných respublik, Moskva 1970, str. 195.

³²⁾ V článku Weitere Probleme der Rechtskraft der gerichtlichen Entscheidung in Zivilsachen, Staat u. Recht, č. 4/1963, str. 679.

základních při nové úpravě procesního práva. Přitom východiskem úvah o této otázce má být poznání, že v socialistické společnosti právní jistotu nelze hledat v tom, že i nesprávné rozsudky zůstávají účinné, nýbrž v tom, že každý rozsudek odpovídá socialistické zákonnosti a tudíž že nesprávný rozsudek může být nahrazen správným.

I když tvrzení, že každý rozsudek je v souladu se socialistickou zákoností, je nereálné (právě tak jako v úvodu zmíněný skeptický názor na možnost jedině správného rozhodnutí), třeba souhlasit s autory v jejich závěru o nezbytnosti odstranit vázanost kasační stížnosti lhůtou, při čemž se dovolávají zkušenosti, podle nichž za dosavadního právního stavu nemohly být četné nesprávné rozsudky zrušeny právě jen pro uplynutí kasační lhůty.

Vraťme se však k naší současné úpravě. Že zdůvodnění změny, k níž došlo až v posledním stadiu zákonodárního procesu, nebylo zveřejněno, bylo již řečeno. Tato otázka nebyla však ani předtím podrobena vědeckému rozboru, a to ani pokud jde o zkušenosti praxe za dobu téměř 15 let, které by nepochybně byly ukázaly, že existují případy, kdy náprava rozhodnutí se jevila jako nutná i po delší době nežli je 3letá lhůta stanovená platným právem. Je přirozené, že by k zakročení stížností pro porušení zákona po uplynutí delší doby mělo docházet jen zcela výjimečně a v případech, kdy na nápravě nesprávného rozhodnutí je přesto zcela evidentní a naléhavý zájem společnosti. To však přece je zaručeno tím, že úvaha o podání či nepodání stížnosti je svěřena orgánům, u nichž se nutno nadíti, že uvážily i všechny negativní důsledky spojené se zrušením pravomocného rozhodnutí po nepřiměřeně dlouhé době. Současná právní úprava mimořádných opravných prostředků není zcela důsledná, jestliže návrh na obnovu řízení, k němuž jsou legitimováni účastníci řízení, a u nichž nelze vždy předpokládat respektování zájmu společnosti, v několika případech podání tohoto opravného prostředku připouští i po uplynutí 3leté objektivní lhůty (§ 230 odst. 2 OSŘ ve znění novely č. 158/1969 Sb.).

Bylo by proto vhodné při příští novelizaci obč. soudního řádu (nebo v novém kodexu) uvážit, zda by socialistická zákonnost nemohla být, pokud jde o nápravu pravomocných rozhodnutí, zabezpečena lépe, než dosud. Zdá se nám nejvhodnější připustit časově neomezené oprávnění k podání stížnosti pro porušení zákona v případech, kdy na tom je vážný a naléhavý zájem společnosti.³³⁾

K tomu, abychom se zabývali z hlediska našeho tématu otázkou legitimace k podání mimořádných opravných prostředků, dal podnět článek Nathana a Püschela zmíněný v pozn. 32). V něm vyslovují autoři (str. 682) názor, že při odstranění časového omezení kasační stížnosti a přiměřené úpravě kasačních důvodů by se institut obnovy řízení ukázal nadbytečným. S tím podle našeho názoru naprosto nelze souhlasit. Opomíjí se zde právě otázka rozdílné legitimace k podání těchto dvou mimořádných opravných prostředků. Jestliže z oprávnění k podání stížnosti pro porušení zákona jsou účastníci (a podle mého názoru právem) vyloučeni, zůstává obnova řízení

³³⁾ O případném zpřísnění jejích důvodů jsem psal v článku zmíněném v pozn. ³⁰⁾.

единým právním prostředkem, jímž se může domoci nápravy nesprávného rozhodnutí ten, kdo na tom má nejbezprostřednější oprávněný zájem tj. účastník. Zbavit ho tohoto oprávnění, by představovalo citelný zásah do jeho nároku na poskytnutí právní ochrany jeho subjektivních práv. Důvody zmíněných autorů však mají i další slabinu. „Vhodná formulace“, jak to autoři nazývají, kasačních důvodů, by nezbytně zbavila kasační stížnost její povahy jako prostředku k nápravě nesprávného čili nezákonného rozhodnutí, kdyby jí měly být pokryty i důvody, jež jsou podkladem obnovy v užším slova smyslu tj. důvody, jež záleží v objevení nových skutečností (důkazů) nebo možnosti těchto skutečností (důkazů) použít. V těchto případech totiž se strany soudu nedošlo k žádnému porušení zákona, takže nelze v tom smyslu mluvit o nezákonném rozhodnutí.

Zbývá než dodat, že i jiné socialistické právní řády se bez institutu obnovy řízení neobešly. Zná je jak sovětský civilní proces (Peresmotr po vnov otkryvsimsja obstajatel'stvam — čl. 53 Základů občanského soudního řízení Svazu SSR a Svazových republik), tak proces polský (wznowienie postępowania — čl. 399—416 Kodeksu postępowania cywilnego) a stejně i maďarský zákon o občanském soudním řízení (§§ 260—265).

ИНДРИХ ГРДЛИЧКА

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНСТИТУТА ВСТУПЛЕНИЯ В СИЛУ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются некоторые вопросы, связанные с институтом вступления в силу в гражданском процессе. Основным предметом исследования являются действующие в настоящее время правовые предписания (ГПК 1965 года и БП 1963 года).*) С ними сопоставляется законодательное регулирование в некоторых социалистических и в некоторых капиталистических государствах (ФРГ и Австрия), а также дается критический анализ некоторых теоретических взглядов в этой области.

Автор исходит из основной предпосылки, что институт вступления в силу не составляет обязательного элемента любого процесса, а является лишь результатом соображений целесообразности. Из этой целесообразности вытекает, что институт вступления в силу — необходимое условие стабильности правовых отношений и поэтому, вероятно, он введен во всех современных правовых системах.

Кроме того, автор отплевается от утверждения ошибочности взгляда, что в процессе нельзя найти единственно правильное решение рассматриваемого дела, а также же ошибочности взгляда, что каждое решение должно быть правильным.

В вводной же части указываются основные элементы понятия вступления в силу решения, а именно его неизменяемость и обязательность нельзя смешивать с неоспоримостью решения, т. е. невозможностью его обычного обжалования, так как некоторые неоспоримые решения могут изменяться вынесшим их судом (§§ 190, 199 ГПК, § 46 ГП).

Затем указывается, что некоторые решения, хотя и обязательны для участников производства, но не обязательны для суда. Это решения, относящиеся к ведению производства (лит. а ч. 1 § 202 ГПК). Поэтому такие решения не могут вступить в силу и их не следовало бы называть решениями, а определениями (opätrenimí — досл. мероприятиями) суда. Элемент обязательности нельзя также смешивать с бесповоротностью, которая означает, что суд не имеет права свое объявленное решение заменить иным решением (§ 165 ч. 2, § 170 ГПК).

*) ГПК — Гражданский процессуальный кодекс; БП — Бесспорное (неисковое) производство (прим. пер.).

В следующей главе рассматривается вопрос, в чем заключается обязательность решения, и делается вывод, что сущность обязательности решения в том, что решение с обязательной силой подтверждает наличие или отсутствие до этого времени спорных (сомнительных) правоотношений, в зависимости от обстоятельства налагает обязанности, вытекающие из таких правоотношений, или же изменяет, отменяет или порождает правовые отношения (положительный эффект) и эти последствия не могут изменяться другим решением (отрицательный эффект).

Далее излагается, для кого вступившее в силу решение обязательно. Автор отплевается от действующего регулирования (ч. 2 § 159 ГПК), согласно по которому резолютивная часть вступившего в силу судебного решения обязательна для участников (сторон) и для всех органов, а если решение относится к личному статусу, то для всех и каждого. В этой связи проводится сопоставление с законодательством Польши, ФРГ, СССР и с подготавливаемым новым регулированием в ГДР.

При рассмотрении вопроса, на что распространяется обязательность решения, автор в главе четвертой указывает на различия в советской регламентации по сравнению с регламентацией согласно ч. 2 § 159 ГПК ЧССР, согласно которой обязательна лишь резолютивная часть решения. Согласно советской регламентации сторон и прочие участники производства, после того как решение вступит в силу, не могут отрицать в ином процессе обстоятельства, установление во вступившем в силу решении, и дает критический анализ этого постановления с позиции, что обязательность не может распространяться на фактические обстоятельства.

На вопрос, могут ли вступить в силу и процессуальные решения, дается положительный ответ.

Деление вступления в силу на относительную и абсолютную, причем под относительным вступлением в силу разумеется, что только некоторые из участников не могут обжаловать решение, автор считает ошибочным, ибо если имеются участники еще могущие обжаловать решение в обычном порядке, то такое решение еще не является неизменяемым и потому отсутствует один из основных элементов понятия вступления в силу.

В следующей части статьи рассматривается вопрос изъятия из вступления в силу согласно действующему законодательству, а именно случаи, когда сам суд, вынесший решение, может его изменить (уже упомянутые случаи §§ 190 и 199 ГПК и § 46 БП), а также роль чрезвычайных средств обжалования, к которым относится и иск об отмене вступившего в силу определения об утверждении мировой сделки. В этой связи приводятся соображения, правильно ли связывать жалобу о нарушении закона сроком, и делается отрицательный вывод. Кроме того, приводятся соображения, может ли жалоба о нарушении закона заменить возобновление производства. Приводятся не допускающие этого причины.

JINDŘICH HRDLÍČKA

EINIGE DAS INSTITUT DER RECHTSKRAFT IM ZIVILPROZESS BETREFFENDE PROBLEME

RESUMÉ

Die Studie befasst sich mit einigen Fragen, die mit dem Institut der Rechtskraft im Zivilprozess in Verbindung stehen. Grundlage der Untersuchung ist der gegenwärtig geltende Rechtszustand (ZPO aus dem J. 1963 und NotO aus dem J. 1963). Mit ihm wird die legislative Regelung in einigen sozialistischen Staaten und in einigen kapitalistischen Staaten (BRD und Österreich) konfrontiert und die kritische Analyse einiger theoretischer Ansichten aus den angeführten Gebieten durchgeführt.

Ausgegangen wird von der prinzipiellen Voraussetzung, dass das Institut der Rechtskraft nicht begrifflich unerlässlicher Bestandteil jeglichen Prozesses, sondern nur die Konsequenz der Zweckmäßigkeit ist. Daraus geht hervor, dass das Institut der Rechtskraft die unerlässliche Voraussetzung für die Stabilität der Rechtsbeziehungen darstellt und daher wohl in allen modernen Rechtsordnungen eingeführt ist.

Weiter wird davon ausgegangen, dass die Ansicht, dass es im Prozess nicht möglich ist, die einzige richtige Lösung der verhandelten Sache zu finden, nicht richtig ist und dass die Ansicht, dass jede Entscheidung richtig sein muss, ebenso unrichtig ist.

In der Einleitung werden die grundlegenden Begriffsmerkmale der Rechtskraft der Entscheidung umschrieben, nämlich ihre Unabänderlichkeit und Verbindlichkeit. Un-

abänderlichkeit darf nicht mit Unanfechtbarkeit der Entscheidung durch ein ordentliches Rechtsmittel verwechselt werden, da einige unanfechtbare Entscheidungen vom Gericht, das sie herausgegeben hat, abgeändert werden können (§§ 190, 199 ZPO, § 46 NotO).

Weiter wird aufgezeigt, dass einige Entscheidungen zwar verbindlich für die Teilnehmer am Verfahren, aber nicht verbindlich für das Gericht sind. Es sind dies Entscheidungen, die lediglich die Leitung des Verfahrens regeln (§ 202 Abs. 1 Buchstabe a ZPO). Daher können solche Entscheidungen nicht Rechtskraft erlangen. Aus diesem Grund sollten sie nicht Entscheidungen, sondern Verfügungen des Gerichts genannt werden. Das Begriffsmerkmal der Verbindlichkeit darf auch nicht mit der Unwiderruflichkeit der Entscheidung durch das Gericht verwechselt werden. Darunter ist zu verstehen, dass das Gericht seine einmal getroffene Entscheidung nicht mehr durch eine andere Entscheidung ersetzen darf (§§ 156, Abs. 2, 170 ZPO).

Im folgenden Kapitel untersucht der Verfasser, worin das Wesen der Verbindlichkeit einer Entscheidung liegt, und gelangt zum Schluss, dass das Wesen der Verbindlichkeit einer Entscheidung darin besteht, dass die Entscheidung verbindlich die Existenz oder die Nichtexistenz bisher strittiger (zweifelhafter) Rechtsbeziehungen bestätigt, bzw. eine sich aus diesen Rechtsbeziehungen ergebende Verpflichtung auferlegt wird oder Rechtsbeziehungen geändert, aufgehoben oder begründet (positive Wirkung) werden und dass dieser Effekt nicht durch eine andere Entscheidung zu nichte gemacht (negative Wirkung) werden kann.

Weiters wird erwogen, wer durch ein rechtskräftiges Urteil gebunden wird. Dabei wird von der geltenden Regelung laut § 159 Abs. 2 ZPO ausgegangen, wonach der Spruch eines rechtskräftigen Urteils verbindlich ist für die Teilnehmer und für alle Organe und, falls über den persönlichen Status entschieden wurde, verbindlich ist für jedermann. In diesem Zusammenhang wird der Vergleich mit der polnischen, der westdeutschen, der sowjetischen und der in der DDR vorbereiteten Regelung durchgeführt.

Bei der Untersuchung der Frage, worauf sich die Verbindlichkeit der Entscheidung bezieht, macht der Autor im vierten Kapitel auf die sowjetische Regelung aufmerksam, die von der Regelung laut § 159 Abs. 2 ZPO, wonach nur der Entscheidungsspruch verbindlich ist, abweicht. Laut sowjetischer Regelung können nämlich die Strittparteien und andere Teilnehmer am Verfahren nach dem Zeitpunkt, da die Entscheidung Rechtskraft erlangt hat, in einem anderen Prozess nicht mehr die in der rechtskräftigen Entscheidung festgestellten Tatsachen bestreiten; die kritische Analyse dieser Bestimmung erfolgt unter dem Gesichtspunkt, dass die Verbindlichkeit sich nicht gut auf den Tatbestand beziehen kann.

Die Frage, ob auch prozessuale Entscheidungen Rechtskraft erlangen können, wird bejaht.

Die Einteilung der Rechtskraft in relative und absolute, wobei unter relativer Rechtskraft verstanden wird, dass nur einer der Teilnehmer kein Rechtsmittel mehr überreichen darf, wird nicht für richtig erachtet, weil die Entscheidung dann, wenn es Teilnehmer gibt, die noch die Möglichkeit haben, Rechtsmittel anzubringen, die Entscheidung eben noch nicht unabänderlich ist, sodass hier eines der grundlegenden Begriffsmerkmale der Rechtskraft fehlt.

Im folgenden Teil der Studie wird die Frage einer Durchbrechung der Rechtskraft nach geltendem Recht untersucht, und zwar in Fällen, in denen das Gericht, das die Entscheidung herausgegeben hat, diese selbst ändern kann (die schon erwähnten Fälle laut § 190 und 199 ZPO und § 46 NotO) und weiter der Eingriff auf Grund ausserordentlicher Rechtsmittel, denen auch die Klage wegen Aufhebung des rechtskräftigen Beschlusses über die Genehmigung eines Vergleichs zuzurechnen ist. In diesem Zusammenhang wird erwogen, ob es richtig ist, die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes an eine Frist zu binden, und die Ansicht vertreten, dass dies nicht der Fall ist. Weitere Erwägungen betreffen die Frage, ob die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes geeignet ist, die Wiederaufnahme des Verfahrens zu ersetzen. Es werden die Gründe angeführt, die dies ausschliessen.